

Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση

Τόμ. 1 (2015)

4ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Ένταξη και Χρήση των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία»

4ο Πανελλήνιο Συνέδριο
«Ένταξη και Χρήση των
ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική
Διαδικασία»

Θεσσαλονίκη

30 Οκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 2015

Δημιουργικές Δραστηριότητες με Χρήση των
ΤΠΕ στην Τοπική Ιστορία

Γ. Δελιόπουλος

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δελιόπουλος Γ. (2022). Δημιουργικές Δραστηριότητες με Χρήση των ΤΠΕ στην Τοπική Ιστορία. *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση, 1*, 149–157. ανακτήθηκε από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/4235>

Δημιουργικές Δραστηριότητες με Χρήση των ΤΠΕ στην Τοπική Ιστορία

Γ. Δελιόπουλος

Γυμνάσιο Περδίκκα, georgedeliopoulos@yahoo.gr

Περίληψη

Σ' αυτή την εργασία παρουσιάζονται ορισμένες δημιουργικές δραστηριότητες με χρήση των ΤΠΕ στα πλαίσια ενός σχεδίου εργασίας (project) με θέμα την ιστορία των χωριών του Περδίκκα και της Πενταβρύσου στην επαρχία της Εορδαίας. Το σχέδιο εργασίας οργανώθηκε και υλοποιήθηκε από τους μαθητές της Γ' τάξης του Γυμνασίου Περδίκκα κατά τη διάρκεια του διδακτικού έτους 2013-2014, με στόχο την κριτική προσέγγιση της τοπικής ιστορίας και την ευαισθητοποίηση των παιδιών ως προς τα τοπικά προβλήματα. Στα πλαίσια της εργασίας οι μαθητές κλήθηκαν να ψηφιοποιήσουν και να αρχειοθετήσουν το υλικό που συγκέντρωσαν μέσα από φωτογραφίες, σαρώσεις και ιστοεξερευνήσεις. Στη συνέχεια, χρησιμοποίησαν το ψηφιοποιημένο υλικό, για να δημιουργήσουν με το λογισμικό Microsoft Office PowerPoint παρουσιάσεις και να σχεδιάσουν χάρτες και αφίσες. Στο τέλος της χρονιάς συνόδευσαν με εικόνες ένα σύντομο αφήγημα, που έγραψαν οι ίδιοι για την ιστορία των χωριών τους στα πλαίσια μιας δραστηριότητας συλλογικής δημιουργικής γραφής, δημιουργώντας ένα βίντεο με προβολή διαφανειών στο λογισμικό Nero Vision 4.

Λέξεις κλειδιά: ψηφιακό αρχείο, πρωτότυποι χάρτες, slideshow.

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια η Τοπική Ιστορία αναδεικνύεται σε ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον πεδίο μαθησιακών δραστηριοτήτων με πολλές διδακτικές προτάσεις. Με τη μελέτη της οι μαθητές αρχίζουν να νοηματοδοτούν και να αντιμετωπίζουν το φυσικό και κοινωνικό τους περιβάλλον με μια κριτική ματιά. Επιπλέον, αρχίζουν να συνειδητοποιούν την κοινωνική και πολιτισμική τους ταυτότητα, να σφυρηλατούν ισχυρούς δεσμούς με τον τόπο τους και να ενεργοποιούνται στο να διατηρήσουν την πολιτισμική του φυσιογνωμία. Παράλληλα, μέσα από την ενεργητική ανακάλυψη του τοπικού παρελθόντος μπορούν να κατανοήσουν με πιο εύκολο και απτό τρόπο τις συχνά δύσκολες και νεφελώδεις έννοιες της γενικής ιστορίας (Λεοντσίνης, 1996; Βαϊνά, 1997; Λεοντσίνης & Ρεπούση, 2001; Ασωνίτης & Παππάς, 2006).

Η άμεση, λοιπόν, ομαδοσυνεργατική και δημιουργική επαφή των μαθητών με τον ιστορικό χρόνο μέσω της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας και με τη γόνιμη αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) υπήρξε το βασικό ζητούμενο στο πολιτιστικό πρόγραμμα «Περδίκκας – Πεντάβρυσος: το χθες, το σήμερα, το αύριο».

2. Το πολιτιστικό πρόγραμμα

Το συγκεκριμένο πολιτιστικό πρόγραμμα οργανώθηκε και πραγματοποιήθηκε ως ένα σχέδιο εργασίας (project) (Χρυσυφίδης, 1994) από τον υπεύθυνο καθηγητή και 20 μαθητές (12 κορίτσια και 8 αγόρια) της Γ' τάξης του Γυμνασίου Περδίκκας, με διάρκεια 20 ωρών από τον Νοέμβριο ως τον Απρίλιο του διδακτικού έτους 2013-2014. Οι περισσότεροι μαθητές της Γ' τάξης προέρχονταν από το χωριό Περδίκκας, λίγα χιλιόμετρα έξω από την Πτολεμαΐδα, ενώ ελάχιστοι κατοικούσαν στο μικρότερο γειτονικό χωριό Πεντάβρυσος.

Μετά από συζήτηση με τους μαθητές ορίστηκε ως θέμα της εργασίας η μελέτη της ιστορίας και της λαογραφίας των δύο χωριών, η μελέτη δηλαδή όλων των αλλαγών και των εξελίξεων στο τοπίο και τον τρόπο ζωής των κατοίκων από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι και σήμερα. Ο βασικός σκοπός της εργασίας ήταν η συνειδητοποίηση εκ μέρους των παιδιών της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στο σήμερα και το χθες, ανάμεσα στο σήμερα και το αύριο, ώστε να υιοθετήσουν νέες στάσεις και συμπεριφορές απέναντι στα τοπικά προβλήματα, συμμετέχοντας ενεργά στη βελτίωση της ζωής στον τόπο τους. Αρχικά, λοιπόν, οι μαθητές κλήθηκαν να ερευνήσουν την τοπική τους ιστορία μεθοδικά και ομαδοσυνεργατικά, ξεπερνώντας στερεότυπα του παρελθόντος, ανταλλάσσοντας μεταξύ τους, αξιολογώντας και συνθέτοντας διαφορετικές ιδέες και προτάσεις. Στη συνέχεια, τους ζητήθηκε να παρουσιάσουν την ιστορική γνώση στους συμμαθητές τους και την τοπική κοινωνία με διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες (δημιουργία βιβλίου τοπικής ιστορίας, σχετικών λογοτεχνικών κειμένων, χαρτών, βίντεο, αφισών και παρουσιάσεων).

Οι μαθητές εργάστηκαν ομαδικά, με τον εκπαιδευτικό να έχει περισσότερο καθοδηγητικό και συμβουλευτικό ρόλο. Με την εργασία σε ομάδες κινητοποιήθηκαν όλοι και συμμετείχαν ενεργά στις διάφορες δραστηριότητες, από τη δημιουργία των εργασιών μέχρι και την παρουσίαση, καλλιεργώντας τις αξίες και τις δεξιότητες της συνεργασίας, της διαλλακτικότητας και της διαπραγματεύσης για την επίτευξη ενός κοινού στόχου (Κογκούλης, 1994; Ματσαγγούρας, 2000). Επιπρόσθετα, όπου ήταν εφικτό, επιχειρήθηκε μια διαθεματική/ διεπιστημονική προσέγγιση των ζητημάτων της τοπικής ιστορίας με συνδυασμό γνώσεων από διάφορα μαθήματα (Ιστορία, Γλώσσα, Γεωγραφία, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Μαθηματικά, Λογοτεχνία) (Χατζημχαήλ, 2010).

Στη συγκεκριμένη εργασία κρίθηκε σκόπιμο να αξιοποιηθούν πολλές από τις δυνατότητες που προσφέρουν οι ΤΠΕ, καθώς με την αλματώδη ανάπτυξη και διάδοσή τους τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει σημαντικά η φύση της γνώσης, οι τρόποι απόκτησης και παρουσίασής της (Κόμης, 2004; Ράπτης & Ράπτη, 2007). Γι' αυτό ανατέθηκαν στους μαθητές διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες, οι οποίες θα παρουσιαστούν παρακάτω, όπου οι μαθητές ασκήθηκαν στη χρήση των ΤΠΕ για τη συλλογή, ψηφιοποίηση και αρχειοθέτηση του ιστορικού υλικού, καθώς και για την παρουσίαση της κατακτημένης ιστορικής γνώσης μέσα από πρωτότυπα έργα.

3. Δημιουργικές δραστηριότητες με χρήση των ΤΠΕ

3.1. Ψηφιακό αρχείο

Μετά τον ορισμό και τη διερεύνηση του θέματος άρχισε η συγκέντρωση του προς μελέτη υλικού από διάφορες πηγές πληροφόρησης. Οι κύριοι στόχοι που τέθηκαν σ' αυτό το στάδιο ήταν να ψηφιοποιηθεί και να αρχειοθετηθεί το υλικό από τους μαθητές, ενώ παράλληλα οι μαθητές να ασκηθούν στη χρήση διαφόρων συσκευών και λογισμικών του υπολογιστή.

Οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες και κάθε ομάδα ανέλαβε μια διαφορετική δραστηριότητα. Μια ομάδα ασχολήθηκε με τη λήψη φωτογραφιών από το φυσικό τοπίο και τα μνημεία της περιοχής, με τους μαθητές της να αξιοποιούν τις λειτουργίες και ρυθμίσεις των ψηφιακών φωτογραφικών μηχανών και να μελετούν το αισθητικό αποτέλεσμα που παράγει κάθε ρύθμιση. Οι μαθητές που ασχολήθηκαν με τη σάρωση του έντυπου υλικού (παλιές φωτογραφίες, έγγραφα, τοπικός τύπος, πίνακες απογραφής, αναφορές σε βιβλία) ασκήθηκαν στις διάφορες λειτουργίες και ρυθμίσεις ενός σαρωτή, αλλά και στην επεξεργασία των εικόνων με τα λογισμικά επεξεργασίας εικόνων Adobe Photoshop και Microsoft Office Picture Manager. Οι μαθητές που κατέγραψαν τις προφορικές μαρτυρίες μεγαλύτερων σε ηλικία κατοίκων σε αρχεία Microsoft Office Word ασκήθηκαν στην επεξεργασία κειμένου και στη χρήση των σχετικών εργαλείων για τη δημιουργία και τη μορφοποίηση εγγράφων. Τέλος, οι μαθητές που ανέλαβαν να συγκεντρώσουν σχετικό υλικό από το Διαδίκτυο με ιστοεξερευνήσεις (webquests), ασχολήθηκαν με στοχευμένες πλοηγήσεις στο Διαδίκτυο, όπου έπρεπε να εντοπίσουν και να αξιολογήσουν τις πληροφορίες και το οπτικοακουστικό υλικό ως προς την αξιοπιστία των πηγών τους (Dodge, 2001).

Όταν τελείωσε το στάδιο συγκέντρωσης του υλικού, σχεδόν όλο το υλικό είχε ψηφιοποιηθεί και αρχειοθετηθεί ανά θέμα με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν όλοι οι μαθητές να έχουν πρόσβαση σ' αυτό και να το χρησιμοποιήσουν εύκολα και γρήγορα στις εργασίες τους και τις υπόλοιπες δημιουργικές δραστηριότητες. Ωστόσο, το συγκεκριμένο ψηφιακό αρχείο αποτελεί μια χρήσιμη βάση δεδομένων και για μελλοντικές εργασίες μαθητών σχετικά με την ιστορία και τη λαογραφία των δύο χωριών. Παράλληλα, μέσω της ψηφιοποίησης και της αρχειοθέτησης οι μαθητές διεύρυναν τις γνώσεις τους ως προς τις δυνατότητες, τις λειτουργίες και τα εργαλεία διαφόρων συσκευών (σαρωτής, φωτογραφική μηχανή) και λογισμικών εφαρμογών του υπολογιστή.

3.2. Δημιουργία παρουσιάσεων, αφισών και χαρτών

Οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, ασχολήθηκαν με διάφορα θέματα της τοπικής ιστορίας και λαογραφίας (π.χ. οι πρόσφυγες στον Περδίκκα και την Πεντάβρυσο, τα έθιμα του Περδίκκα κ.ά.). Αρχικά, κάθε ομάδα, αξιοποιώντας τις πηγές και το ψηφιακό αρχείο, συνέταξε για το θέμα της ένα κείμενο με βιβλιογραφική τεκμηρίωση. Στη συνέχεια, οι μαθητές κάθε ομάδας είχαν ως στόχο να δημιουργήσουν μια σχετική με το θέμα τους παρουσίαση, αφίσες και πρωτότυπους

προσθέσουν τις πληροφορίες πάνω στους χάρτες, οι μαθητές συμβουλευτήκαν τις πηγές τους αλλά και μεγαλύτερους σε ηλικία κατοίκους, οι οποίοι γνώριζαν τα παραδοσιακά τοπωνύμια της περιοχής.

Σ' αυτή τη δημιουργική δραστηριότητα οι μαθητές αξιοποίησαν το ψηφιοποιημένο και αρχειοθετημένο υλικό, κάτι που τους βοήθησε να εργαστούν πιο γρήγορα και εύκολα. Ο ρόλος του καθηγητή ήταν ελάχιστα παρεμβατικός και περισσότερο καθοδηγητικός, για να επιλύσει κάποιο τεχνικό πρόβλημα, να ενθαρρύνει τα παιδιά ή να παρακινήσει ορισμένους μαθητές που δε συμμετείχαν ενεργά. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα μέλη της ομάδας αλληλοβοηθούνταν μεταξύ τους ή ζητούσαν βοήθεια από άλλη ομάδα για απορίες ή τεχνικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν.

Εικόνα 2: Προτότυποι χάρτες των μαθητών για την τοπική ιστορία.

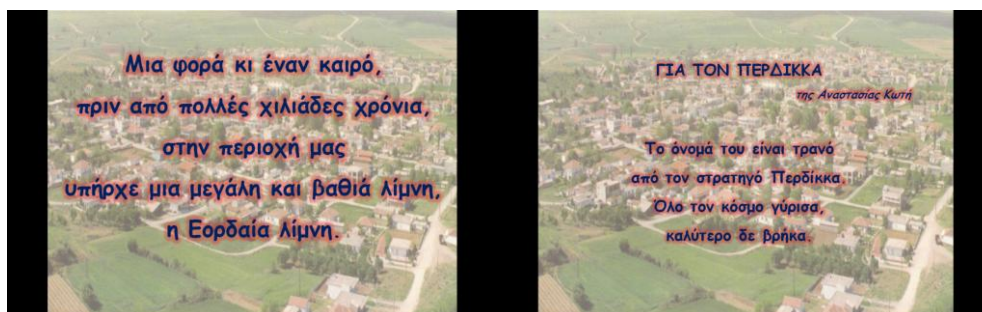
Μετά από πρόβες οι μαθητές παρουσίασαν τις εργασίες τους σε μια ανοικτή προς το κοινό εκδήλωση στις 24 Μαρτίου 2014, όπου «ταξίδεψαν» όσους ήρθαν στην ιστορία των χωριών τους από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι και σήμερα. Οι διαφάνειες που είχαν ετοιμάσει τα παιδιά συνόδευσαν τις ομιλίες τους, ενώ στον χώρο της εκδήλωσης είχαν τοποθετηθεί όλες οι αφίσες και οι χάρτες, ώστε να μπορούν να τις δουν και να τις σχολιάσουν οι παρευρισκόμενοι. Παράλληλα, οι παρουσιάσεις, οι αφίσες και οι χάρτες είχαν αναρτηθεί και στο ιστολόγιο του σχολείου (<http://blogs.sch.gr/gymperdi>), ώστε να μπορεί να τις δει και να τις αποθηκεύσει στον υπολογιστή του όποιος θέλει. Επιπλέον, ορισμένες αφίσες με ένα σχετικό κείμενο δημοσιεύτηκαν και στον τοπικό τύπο. Μ' αυτούς τους τρόπους η εργασία των παιδιών ξέφυγε από τα στενά όρια του σχολείου, έγινε ερέθισμα για σκέψη και δράση στην τοπική κοινωνία, ενώ το Γυμνάσιο παρουσίασε το έργο του και ανέδειξε τον ευρύτερο μορφωτικό και πολιτισμικό του ρόλο (Κουλαϊδής κ.ά., 2006).

3.3. Δημιουργία βίντεο με προβολή διαφανειών (slideshow)

Λίγο πριν το τέλος της εργασίας όλοι μαζί οι μαθητές προσπάθησαν να γράψουν μέσα σε μια διδακτική ώρα την ιστορία των δύο χωριών από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι και σήμερα σαν ένα παραμύθι και να φανταστούν το μέλλον τους. Μάλιστα, το

αφήγημα ξεκινούσε με τη χαρακτηριστική εισαγωγική φράση των παραμυθιών, «Μια φορά κι έναν καιρό...». Ο στόχος αυτής της δραστηριότητας συλλογικής δημιουργικής γραφής ήταν τριπλός. Αφενός, έγινε μια προσπάθεια σύννοψης της ιστορικής γνώσης και των συμπερασμάτων, στα οποία κατέληξαν οι μαθητές κατά τη διάρκεια της εργασίας τους, μέσα σ' ένα σύντομο και ευχάριστο αφήγημα. Αφετέρου, όλοι οι μαθητές κλήθηκαν να καταλήξουν σε κάποια κοινώς αποδεκτά ιστορικά συμπεράσματα, ξεπερνώντας έτσι τα ιστορικά στερεότυπα που κουβαλούσαν από τον οικογενειακό και κοινωνικό τους περίγυρο. Τέλος, έπρεπε να φανταστούν το μέλλον των χωριών τους, όπως δηλαδή θα ήθελαν να είναι, συνδέοντας με αυτόν τον τρόπο το χθες με το σήμερα και το αύριο.

Άλλοτε συμφωνώντας και άλλοτε διαφωνώντας και ανάλογα με τις ιστορικές τους γνώσεις, οι μαθητές πρότειναν φράσεις για το παραμύθι και ο καθηγητής τις σημείωνε στον πίνακα. Στο τέλος της διδακτικής ώρας όλοι οι μαθητές είχαν συμφωνήσει σ' ένα κοινό κείμενο και σε ορισμένες προτάσεις για το μέλλον, τα οποία αντέγραψαν όλοι από τον πίνακα στα τετράδιά τους. Μάλιστα, ορισμένοι μαθητές έγραψαν αργότερα στο σπίτι και ποιήματα για το χωριό τους. Στη συνέχεια, στο εργαστήριο Πληροφορικής και με τη βοήθεια του λογισμικού επεξεργασίας βίντεο Nero Vision 4 δημιουργήσαμε όλοι μαζί ένα βίντεο με προβολή διαφανειών (slideshow), το οποίο παρουσίαζε το παραμύθι και τα ποιήματα που είχαν γράψει τα παιδιά για τα χωριά τους, με τη συνοδεία σχετικών εικόνων (Εικ. 3).

Εικόνα 3: Διαφάνειες μαθητών από το βίντεο.

Το παραμύθι υπήρξε μια ευχάριστη δραστηριότητα για τα παιδιά, ενώ παράλληλα συμπύκνωνε τους βασικούς σταθμούς της τοπικής ιστορίας σ' ένα σύντομο κείμενο, το οποίο μπορούσε εύκολα να εντυπωθεί στη μνήμη τους. Ήταν επίσης πολύ σημαντικό να κατατεθούν οι όποιες διαφωνίες μεταξύ των παιδιών πάνω σε θέματα και γεγονότα της τοπικής ιστορίας και αυτές να συζητηθούν, ώστε να ακουστούν όλες οι διαφορετικές απόψεις και να βρεθεί μια κοινώς αποδεκτή ερμηνεία. Τα παιδιά, βλέποντας την ιστορική εξέλιξη της ζωής στα δύο χωριά, κατάφεραν να διατυπώσουν τεκμηριωμένα τα όνειρά τους για το μέλλον. Επίσης, τα περισσότερα παιδιά χρησιμοποιούσαν για πρώτη φορά ένα λογισμικό επεξεργασίας βίντεο και γι' αυτό έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον να εξερευνήσουν τα εργαλεία και τις δυνατότητές του.

Το συγκεκριμένο βίντεο παρουσιάστηκε σε φεστιβάλ μαθητικών ταινιών μικρού μήκους, το οποίο διοργάνωσαν στην Κοζάνη το Αρχείο Ιστορίας & Τέχνης Καισάρειας Κοζάνης, σε συνεργασία με το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Νάουσας. Το βίντεο απέσπασε ιδιαίτερα θετικά σχόλια από τους διοργανωτές κατά την προβολή του, καθώς – όπως δήλωσαν - παρουσιάζει με ευχάριστο τρόπο άγνωστες πτυχές της τοπικής ιστορίας των δύο χωριών. Το βίντεο προλόγισαν μαθητές της Γ΄ τάξης, οι οποίοι αναφέρθηκαν στη διαδικασία δημιουργίας του και στο τέλος παρέλαβαν τον τιμητικό έπαινο.

4. Συμπεράσματα

Στο τέλος της χρονιάς έγινε μια προσπάθεια αποτίμησης της διαδικασίας και του τελικού αποτελέσματος της εργασίας μέσα από τα φύλλα αυτοαξιολόγησης που συμπλήρωσαν οι μαθητές, από τις παρατηρήσεις που σημείωνε ο εκπαιδευτικός για τη συμπεριφορά, τη συνεργασία και την προσπάθειά τους, καθώς και μέσα από τα σχόλια των γονέων, των εκπαιδευτικών, των μαθητών από άλλες τάξεις και του ευρύτερου κοινού για το έργο των παιδιών.

Συνολικά, τα αποτελέσματα της αξιολόγησης έδειξαν ότι η εργασία εκπλήρωσε τους αρχικούς της στόχους. Οι μαθητές δήλωσαν ότι βρήκαν πολύ ευχάριστη και δημιουργική την ενασχόλησή τους με την τοπική ιστορία, μέσα από την οποία γνώρισαν άγνωστες πτυχές της, συνειδητοποίησαν καλύτερα την ιστορική εξέλιξη των χωριών τους μέχρι σήμερα και κατάλαβαν πώς τα γεγονότα της γενικής ιστορίας επηρέασαν τον τόπο τους. Επίσης, ασκήθηκαν στη μεθοδική και κριτική ιστορική έρευνα, αφήνοντας στην άκρη τα ιστορικά στερεότυπα. Ακόμη, σημείωσαν ότι συνεργάστηκαν αρμονικά μεταξύ τους παρά τις όποιες διαφωνίες. Παράλληλα, χρησιμοποίησαν και έμαθαν πολλές από τις δυνατότητες που τους προσφέρουν οι ΤΠΕ τόσο στην εκπόνηση και παρουσίαση μιας ερευνητικής εργασίας όσο και στην καθημερινότητά τους. Σ' αυτό το σημείο πρέπει να υπογραμμισθεί ότι οι δημιουργικές δραστηριότητες με χρήση των ΤΠΕ βοήθησαν τα παιδιά να αφομοιώσουν και να κατανοήσουν πιο εύκολα την ιστορική γνώση. Τέλος, μέσα από τη μελέτη της τοπικής ιστορίας διαπίστωσαν και κατανόησαν καλύτερα τα προβλήματα του τόπου τους, συνειδητοποίησαν πώς οι λανθασμένες στάσεις και συμπεριφορές του παρελθόντος τα δημιούργησαν και ευαισθητοποιήθηκαν στο να ενεργοποιηθούν περισσότερο για την επίλυσή τους.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον διευθυντή του Γυμνασίου Περδίκκα, κ. Παππά Γεώργιο, τον καθηγητή Πληροφορικής κ. Ταργοντσίδα Ανδρόνικο, όλους τους καθηγητές του Γυμνασίου, τον Λαογραφικό - Πολιτιστικό και Αθλητικό Όμιλο «Ο Περδίκκας» και τους γονείς των μαθητών για τη στήριξη και την πολύτιμη βοήθειά τους στην οργάνωση και υλοποίηση της εργασίας.

Βιβλιογραφία

- Ασωνίτης, Σ. & Παππάς, Θ. (2006). *Τοπική Ιστορία Γ' Γυμνασίου. Βιβλίο εκπαιδευτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Βαϊνά, Μ. (1997). *Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της Τοπικής Ιστορίας για τον εικοστό αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Dodge, B. (2001). FOCUS: Five Rules for Writing a Great WebQuest. *Learning & Leading with Technology*, 28(8), 6-9.58.
- Κογκούλης, Ι. (1994). *Η σχολική τάξη ως κοινωνική ομάδα και η συνεργατική διδασκαλία και μάθηση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Κόμης, Β. (2004). *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- Δαμανάκη, Μ., Κουλαϊδής, Β., Κόκκος, Α., Λάμνιαν, Κ. & Δημόπουλος, Κ. (2006). *Ανοιχτό στην Κοινωνία Σχολείο*. Αθήνα.
- Λεοντσίνης, Γ. (1996). *Διδακτική της ιστορίας. Γενική – τοπική ιστορία και περιβαλλοντική εκπαίδευση*. Αθήνα.
- Λεοντσίνης, Γ. & Ρεπούση, Μ. (2001). *Η Τοπική Ιστορία ως Πεδίο Σπουδής στο Πλαίσιο της Σχολικής Παιδείας*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2007). *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της πληροφορίας*. Αθήνα.
- Χατζημιχαήλ, Μ. (2010). Η εφαρμογή και η αποτελεσματικότητα της διαθεματικής προσέγγισης στη διδακτική πρακτική. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 16, 212-225.
- Χρυσαφίδης, Κ. (1994). *Βιωματική-επικοινωνιακή διδασκαλία-Η εισαγωγή της μεθόδου Project στο σχολείο*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.